

PREDMETI, KI PRIPOVEDUJEJO ZGODBE

Ocena muzejske vrednosti predmetov iz zbirk MEAB, predstavljenih na razstavi La Doctora

Marija Mojca Terčelj

159

Razstava *La Doctora: Življenje in delo slovenske znanstvenice v Paragvaju* je poleg osebne in strokovne zgodbe Branislave Sušnik predstavila paragvajska staroselska ljudstva¹ skozi muzejske eksponate in fotografsko in zvočno gradivo, ki ga jih hrani Museo Etnográfico Andrés Barbero (MEAB). Zato sem v sklopu raziskovalnega projekta² oktobra 2019 izvedla enomesečno študijsko delo v Asunciónu, kjer sem pregledala osebni in strokovni arhiv Branislave Sušnik, se seznanila z dokumentacijskim gradivom muzeja, določila večino osebnih in študijskih dokumentov, predmetov in terenske opreme raziskovalke ter določila konkretne muzejske eksponate, ki naj bi v Ljubljano prispeli v jeseni 2020. Prvotni načrt razstave, po katerem naj bi bili originalni predmeti paragvajskih staroselcev prvič v živo predstavljeni slovenski javnosti, pa je v začetku leta 2020 preprečila pandemija covid-19.

V soglasju z MEAB se je vodstvo Slovenskega etnografskega muzeja (SEM) novembra 2020 odločilo za projekt digitalizacije izbranega gradiva v Asunciónu in za njegovo virtualno predstavitev v Ljubljani. Le na ta način smo razstavo lahko realizirali, saj je, kot piše Tanja Roženberger (2021: 221), »osrednja izpovedna moč načrtovane razstave temeljila na prikazu originalnih predmetov in dokumentih, ki bi obiskovalcu omogočili posebno doživetje predstavljenih vsebin in spoznavanje osebnosti in načina dela *La Doctore* ...«. Navsezadnje se je predstavitev muzejskih eksponatov v fotografskem vizualnem digitalnem mediju izkazala celo za prednost, saj je obiskovalcem SEM-a omogočila vpogled v širši nabor, npr. tudi predmetov živalskega izvora (perjanice, diademi ipd.), ki sicer ne bi smeli fizično potovati ali pa bi bila njihova pot skrajno otežena. Z digitalizacijo je SEM pridobil trajen arhivski fond³ in avtorske pravice ne le za njegovo

¹ EmokTobá (Emok Toba), Maká (Maka), Chamacoco ali Ishir (Čamakoko ali Išir), Ayoreo (Ajoreo), Sanapaná (Sanapana), Lengua ali Enxet (Lengva ali Enšet), Nivaclé ali Chorotí (Nivakle ali Čoroti), Ava Gvaraní ali Chiripá Guaraní (Ava Gvarani ali Čiripa Gvarani) in Ache Guayakí (Ače Gvajaki).

² CRP 2019 - V6-1925: »Dr. Branislava Sušnik in sodobniki – ambasadorji slovenske znanosti v Južni Ameriki«, ki ga je prejel Inštitut za medkulturne študije Fakultete za humanistične študije UP v sodelovanju z Inštitutom za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU ter Znanstvenoraziskovalnim inštitutom Filozofske fakultete (ZIFF).

³ V MEAB so digitalizirali 122 dokumentov, 140 študijskih fotografij muzejskih predmetov in gradiva in 50 starih fotografij (Roženberger 2021: 223).

uporabo na razstavi, za publikacije in aktivnosti, povezane z razstavo, ampak tudi za kasnejše znanstvenoraziskovalne namene. Hkrati pa je prav na podlagi tega projekta Museo Etnográfico Andrés Barbero uspel digitalizirati obsežen del svojega arhivskega gradiva.

Na razstavi v SEM je bilo med aprilom 2021 in februarjem 2022⁴ predstavljenih 57 originalnih muzejskih eksponatov MEAB: 41 predmetov, ki jih je pridobila Branislava Sušnik na svojih odpravah med Čamakoke leta 1956 (11 predmetov), Čiripa Gvaranije leta 1958 (23 predmetov) in Ajoreje leta 1963 (7 predmetov). Drugih 16 predmetov staroselskih ljudstev Chaca (Maká, Emok Toba, Nivakle Čulupi, Lengva, Kainguá, Tapieté in Išir) so pridobili predhodni kustosi oz. zunanji raziskovalci: Max Schmidt, Andrés Barbero, Ivan Belaieff in Moisés Bertoni. Nekatere, zlasti puščice in loke, je muzeju poklonil arheolog José Antonio Perasso ali pa jih je MEAB odkupil od staroselskih skupnosti (največ Čikenoi Ajoreo). Čeprav ti predmeti niso sistematsko pridobljeni in dokumentarno dovolj podprti, torej nimajo enake muzejske vrednosti kot predmeti, ki jih je pridobila Branislava Sušnik, so še vedno nepogrešljivi pričevalci paragvajskih staroselskih kultur. V razstavo sem jih vključila načrtno, saj sem le tako lahko prikazala celotno monografsko podobo staroselskih kultur Chaca, zlasti tistih skupin, ki jih je raziskovala Sušnikova. Od petnajstih terenskih raziskav med letoma 1953 in 1976 je namreč le tri posvetila sistematskemu zbiranju etnoloških muzejskih predmetov.⁵

Zbirke teh treh odprav, zlasti med Čiripa Gvaranije, imajo visoko muzejsko vrednost tudi po današnjih muzejskih standardih. Opremljene so z urejenim dokumentarnim gradivom, ki poleg krajših evidenčnih zapisov obsega bogato spremljevalno gradivo (terenske zapise, fotografije, fonetske zapise) za vsak eksponat posebej. Prav zato sem se tudi sama odločila, da v razstavi prikažem prvenstveno tiste predmete, ki po eni strani pričajo o kompleksnem muzejsko-raziskovalnem delu Branislave Sušnik, po drugi pa pripovedujejo zgodbe staroselcev.

V predstavitvi z naslovom »Muzejski predmeti etničnih skupin Chaca« (drugi razstavni prostor) je bilo obiskovalcem na ogled naslednje:

1. Palica za igro z žogo. Chamacoco. Les in vrvica *caraguatá*. Dolžina 173,5 cm. Pridobila Sušnik, 1956.
2. Lopata in veslo. Maka. Les. Dolžina 114,5 cm. Donacija Joséja Antonia Perassa, 1974.
3. Harpuna. Emok Toba. Les in kovina. Dolžina 191,5 cm. Donacija Joséja Antonia Perassa, 1974.
4. Kopje z ostro konico. Ayoreo. Les in kovina 133 cm. Odkup: A. Chiquenoi, 1999.
5. Palica z ropotuljo iz parkljev. Maka. Trsje *tacuara*, parklji in niti *caraguatá*.

⁴ Virtualna razstava je na ogled na spletni strani Slovenskega etnografskega muzeja: <<https://www.etno-muzej.si/doctora/>> [12. 10. 2022].

⁵ Izvedla je 15 terenskih odprav: pet etno-lingvističnih, šest antropoloških in štiri arheološke, ki so trajale od nekaj tednov do pol leta. Na treh antropoloških odpravah je načrtno zbirala etnografske predmete, tudi na arheoloških, vendar pa slednjih nisem vključila v razstavno predstavitev in jih ne ocenjujem. Vse preostale odprave je posvetila zbiranju ustnega izročila, religioznih vsebin in jezika.

- Dolžina 158 cm. Donacija Josėja Antonia Perassa, 1974.
6. Leseni kij za lovljenje rib. Chulupí. Les. Dolžina 43,5 cm. Pridobil M. Schmidt, 1935.
 7. Puščica s kovinsko konico. Ayoreo. Les, kovina. Dolžina 83,5 cm. Donacija skupnosti v P. Arenas, 1974.
 8. Puščica z nazobčano konico. Kainguá. Les. Dolžina 174 cm. Odkup od dedičev M. Bertonija, 1941.
 9. Puščica z leseno konico. Lengua. Les. Dolžina 156 cm. Donacija A. Barbero, 1931.
 10. Lok z usnjeno vrvico. Tapieté. Les. Dolžina 112,5 cm. Pridobil M. Schmidt, 1935.
 11. Imitacija harpune. Emok-Toba. Les. Dolžina 190 cm. Donacija Josėja Antonia Perassa, 1974.
 12. Lok: raven in izbočen. Maká. Les jacarande, navita in polirana kovinska žica. Dolžina 190 cm. Donacija Josėja Antonia Perassa, 1974.
 13. Naglavni okras z repom velikega mravljinčarja. Chamacoco. Perje in rep. Obod 57 cm, višina 20 cm. Pridobila Sušnik, 1956.
 14. Ovratni okras iz papagajevih peres. Chamacoco. Peresa, *caraguatá*, semena. Pridobila Sušnik, 1956.
 15. Prsni okras iz papagajevih peres. Ayoreo. Perje papagaja in niti *caraguatá*. 100 x 50 cm. Pridobila Sušnik, 1963.
 16. Obredno krilce iz nojevih peres, nanizanih na vrv *caraguatá*. Chamacoco. Pridobila Sušnik, 1956.
 17. Naglavno okrasje iz jaguarjeve kože in ptičjih peres. Ayoreo.
 18. Zapestnica iz perja. Chamacoco. Perje in *caraguatá*. Pridobila Sušnik, 1956.
 19. Prsni okras iz posameznih peres in peresnih zvitkov, z leseno piščaljo. Chamacoco. Peresa papagaja, vrvi *caraguatá* in *palo santo*. Pridobil Belaieff, 1936.
 20. Torba kvadratne oblike iz niti *caraguatá*. 41 x 44,5 cm. Pridobila Sušnik, 1962
 21. Kos tkanine za žensko krilo iz niti *caraguatá*. Ayoreo. *Caraguatá*. 133,5 x 100,5 cm. Odkup MEAB: A. Chiquenoi, 1981.
 22. Leseni nož, ovit z nitmi *caraguatá*. Ayoreo. Les, kovina, niti *caraguatá*. 27 cm. Pridobila Sušnik, 1963.
 23. Nož z ročajem mangovca in metalno konico. Ayoreo. Les mangovca, kovina, niti *caraguatá*. 32,4 cm. Pridobila Sušnik, 1963.
 24. Lesena polkrožna posoda. Ayoreo. Les *palo santo*. 22 cm x 11,5 cm. Pridobila Sušnik, 1963.
 25. Lesena žlica. Ayoreo. Les *palo santo*. Dolžina 32,8 cm, zajemalka 6,5 x 6 cm.

- Pridobila Sušnik, 1963.
26. Mala posoda. Ayoreo. Pečena glina. Višina 14,8 cm, obseg 15 cm. Pridobila Sušnik, 1963.
 27. Pipa v živalski obliki – *jabalí*. Maká. Ustnik je iz lesa, skledčka iz *pala santa*. 9,2 x 3 cm. Pridobil M. Schmidt, 1931.
 28. Pipa ljudstva Maká – druga. Ustnik iz lesa, skledčka iz *pala santa*. Dolžina 3,7 cm, višina skledčke 2,8 cm, premer 1,8 cm. Pridobil M. Schmidt, 1931.
 29. Pipa ljudstva Lengua. Les. Dolžina 2,2 cm, višina 2,8 cm, ustnik 10,5 cm. Pridobil A. Barbero, 1931.
 30. Lesena figurica aligatorja (*teju guasu*). Chamacoco. Les. Dolžina 29 cm. Pridobila Sušnik, 1956.
 31. Lesena figurica aligatorja (*jacaré*). Chamacoco. Les. Dolžina 22,2 cm. Pridobila Sušnik, 1956.
 32. Lesena figurica aligatorja (*jacaré*) 2. Chamacoco. Les. Dolžina 22 cm. Pridobila Sušnik, 1956.
 33. Ropotulja. Chamacoco. Izdelana iz: srnjakovih kopit, niti *caraguatá* in kovinskih pokrovčkov. 80 cm. Pridobila Sušnik, 1956.
 34. Prah za krašenje telesa. Chamacoco. Hematit (Fe_2O_3), škatla kovina in papir: 9 x 7, 5 x 1,5 cm. Pridobila Sušnik, 1956.

V predstavitvi z naslovom »Muzejski predmeti etničnih skupin vzhodnega Paragvaja« (tretji razstavni prostor) pa si je obiskovalec lahko ogledal izključno predmete s terenske odprave Branislave Sušnik med Čiripa Gvaranije (Chiripá Gvaraní):

1. Šamanski diadem *ākangua*. Chiripá Gvaraní. Peresa velike are ali *gua'a* (guacamayo oz. *Psittaciformes*) in bombažne niti. Dolžina 74 cm, širina 5,5 cm. Pridobila Sušnik, 1958.
2. *Apyka*, miniaturni oltar poljedelskega obredja *yiroki* ñembo-e. Chiripá Gvaraní. Les in perje. 170 x 70 cm. Pridobila Sušnik, 1958.
3. Obredna posoda *ykarai ryru*. Chiripá Gvaraní. Les cedrovine (*Cedro-cedrela spp.*), perje tukana (*Ramphastidae*) in rastlinske niti. Višina 12 cm, dolžina 22 cm, širina 5 cm. Pridobila Sušnik, 1958.
4. *Kanguy ryru*. Miniaturno korito za obredno pijačo *chicha* (čiča). Chiripá Gvaraní. Les cedrovine. Dolžina 31,5 cm, višina 7,3 cm. Pridobila Sušnik, 1958.
5. *Yvy rape*. Miniaturni obredni oltar, z obrednim koritcem *karai ryru*. Chiripá Gvaraní. Les, vrv in peresa *guaca*. Dolžina 27 cm, širina 9 cm, višina 9,5 cm. Pridobila Sušnik, 1958.
6. Obredni križ s peresi in vrvjo *yvira*. Chiripá Gvaraní. Les, vrv *yvira*, perje. Dolžina 30 cm, širina 18 cm. Pridobila Sušnik, 1958.

7. Obredni križ z vrvo *yvira*. Chiripá Gvaraní. Les, vrv *yvira*. Dolžina 43,5 cm, širina 15,5 cm. Pridobila Sušnik, 1958.
8. Mala ženska flavta *mimby poti*. Chiripá Gvaraní. Trstičje *tacuara* (*Guadua spp.*), perje in nit. Dolžina 21,3 cm. Pridobila Sušnik, 1958.
9. Obredna palica. Chiripá Gvaraní. Les, skorja *guembe* (*Philodendron bipinnatifidum*) in skorja trstike *tacuare* (*Guadua spp.*) Dolžina 37,2 cm. Pridobila Sušnik, 1958.
10. Obredna ropotulja. Chiripá Gvaraní. Buča (*Lagenaria siceraria*), trs *tacuara* (*Guadua spp.*), perje *gua'a* (*Psittaciformes*), vrv iz niti *yvira* in čebelji vosek. Dolžina 38,3 cm. Pridobila Sušnik, 1958.
11. Obredna ropotulja 2. Chiripá Gvaraní. Buča (*Lagenaria siceraria*), perje *gua'a* (*Psittaciformes*), vrv iz niti *yvira*. Dolžina 34,7 cm. Pridobila Sušnik, 1958.
12. Obredni sveči *tata'endy* za *yiroki* ñembo-e. Črni vosek in stenj iz vrvi *caraguatá* (*Bromelia pinguin*). Dolžina: 26 cm in 25,5 cm. Pridobila Sušnik, 1958.
13. Figurica tapirja *mboreví*. Chiripá Gvaraní. Les cedrovine. Dolžina 34 cm. Pridobila Sušnik, 1958.
14. Figurica ptice. Chiripá Gvaraní. Cedrov les. Dolžina 16,9 cm. 1958 Pridobila Sušnik, 1958.
15. Figurica divjega prašiča *jabalí*. Chiripá Gvaraní. Les cedrovine. Dolžina 20,5 cm. Pridobila Sušnik, 1958.
16. Figurica mravljinčarja *taitetu*. Chiripá Gvaraní. Les cedrovine. Dolžina 21 cm. Pridobila Sušnik, 1958.
17. Figurica divjega zajca *tapití*. Chiripá Gvaraní. Les cedrovine. Dolžina 13 cm. Pridobila Sušnik, 1958.
18. Pipa 1. Chiripá Gvaraní. Les *arasa* (*Psidium guajava*). Višina 5,5 cm, dolžina 10 cm, premer 6,2 cm. Pridobila Sušnik, 1958.
19. Pipa 2. Chiripá Gvaraní. Žgana glina. Dolžina 11,2 cm, višina 5,5 cm, premer 2,4 cm. Pridobila Sušnik, 1958.
20. Pipa 3. Chiripá Gvaraní. Žgana glina. Višina 5,6 cm, višina 4,8 cm, premer 3,4 cm. Pridobila Sušnik, 1958.
21. Ogrlica iz semen (črnih in belih). Chiripá Gvaraní. Posušena semena. Pridobila Sušnik, 1958.
22. Ogrlica iz semen jacarande 2. Chiripá Gvaraní. Posušena semena drevesa *jacaranda mimosifolia*. Pridobila Sušnik, 1958.
23. Sito *yripé*. Chiripá Gvaraní. Lubje *guembe* (*Philodendron bipinnatifidum*), skorja trstike *tacuara* (*Guadua spp.*) in les. Višina 3,8 cm. Premer 32,6 cm. Pridobila Sušnik, 1958.

164

Šamanski diadem *akangua*. Chiripá Gvaraní. Peresa velike are ali *gua'a* (*guacamayo* oz. *Psittaciformes*) in bombažne niti. Dolžina 74 cm, širina 5,5 cm. Pridobila Sušnik, 1958 (foto: Gabriela Zucolillo, 2021).

Yvy rape. Miniaturni obredni oltar, z obrednim koritcem *karaí ryru*. Chiripá Gvaraní. Les, vrv in peresa *guaca*. Dolžina 27 cm, širina 9 cm, višina 9,5 cm. Pridobila Sušnik, 1958 (foto: Gabriela Zucolillo, 2021).

165

Zapestnica iz perja. Chamacoco. Perje in *caraguatá* (*Bromelia balansae*). Pridobila Sušnik, 1956 (foto: Gabriela Zucolillo, 2021).

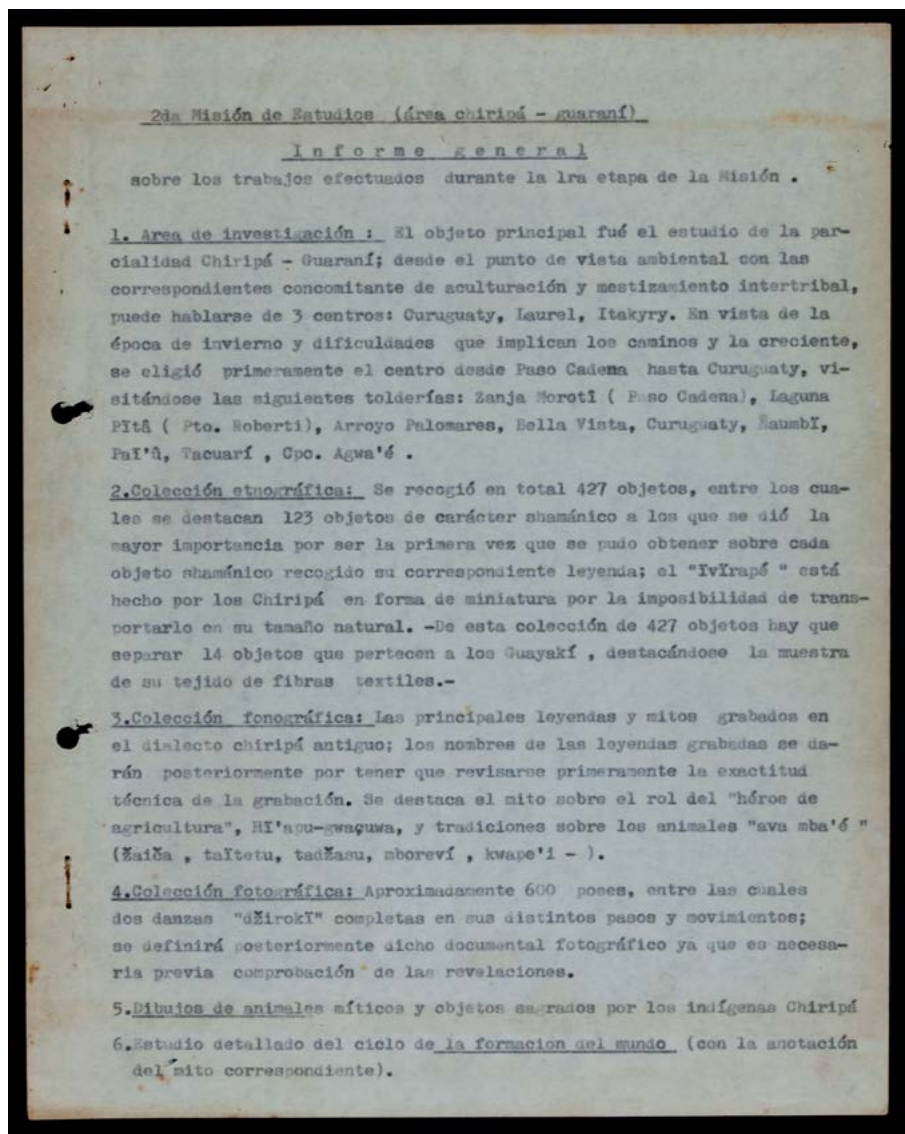
Prsni okras iz posameznih peres in peresnih zvitkov, z leseno piščaljo. Chamacoco. Peresa papagaja, vrvi *caraguatá* in *palo santo*. Pridobil Belaieff, 1936 (foto: Gabriela Zucolillo, 2021).

Figurica tapirja *mboreví*. Chiripá Gvaraní. Les cedrovine. Dolžina 34 cm. Pridobila Sušnik, 1958 (foto: Gabriela Zucolillo, 2021).

Predstavljeni predmeti so bili zbrani med letoma 1931 in 1976, nekaj jih je muzej odkupil v osemdesetih in devetdesetih letih 20. stoletja. Najstarejši so predmeti, ki so jih pridobili Max Schmidt leta 1931, Ivan Belaieff leta 1936 in Moisés Bertoni leta 1941. Izdelani so iz naravnih materialov lokalnega okolja in v tradicionalnih tehnikah tkanja, rezljanja, šivanja, nizanja in vézanja. Najpogosteje uporabljeni materiali so: perje papagaja gvakamaja (*Ara Psittacidae*), tukana (*Ramphastidae*) in južnoameriškega noja ñanduja (lat. *Rhea americana*), živalske kože, kopita, kosti in kremplji divjih živali (tapirja, srnjaka, jaguarja itd.), les cedre, palo santo (*Bursera graveolens*) in mangovca, rastlinska vlakna grma caraguata (*Bromelia balansae*) in različna semena, npr. drevesa jacaranda (*Jacaranda mimosifolia*). V posameznih primerih je leseno orodje in orožje dopolnjeno s kovinskimi rezili, obredne ropotulje pa s kovinskimi pokrovčki gaziranih pijač.

Fotografije predmetov so bile projicirane na steno drugega in tretjega razstavnega prostora, 12 predmetov (orodje in lovsko orožje Chaca) pa na prosojne tkanine v drugem razstavnem prostoru. Poleg tega je bila na stene drugega prostora projicirana tudi terenska oprema raziskovalke (od fotoaparatom, snemalnikov, kovčkov do terenske postelje in mrež za zaščito pred komarji). Obiskovalec pa je lahko prisluhnil tudi posnetku raziskovalkeinega intervjuja v jeziku Čamakokov leta 1956. V tretjem prostoru so bili prikazani njeni osebni predmeti, postelja, omare in pisarniška oprema, torej podoba njene sobe-pisarne.

Misión de Estudios (área chiripá - guaraní). Informe general. 29. 5. 1958. Arhiv MEAB: Mapa Študijske oprave Etnografskega muzeja Andrés Barbero, str. 1 (foto: Gabriela Zucolillo, 2021).

Tri muzejske zbirke, ki jih je Sušnikova pridobila na terenskih odpravah med Čamakoke, Akjoreje in Čiripaje, imajo visoko muzejsko vrednost. Metodologija njenega zbiranja je bila neočljivo povezana s poglobljenim raziskovalnim delom. Njene odprave so imele več ciljev: pridobiti muzejske eksponate s področja etnografije in arheologije ter zvočne zapise mitov in legend, fotografirati življenje staroselcev, zlasti njihove verske obrede, pridobiti lingvistično gradivo v obliki terenskih zapiskov, analizirati vse zbrano gradivo ter objaviti rezultate v znanstvenih člankih, knjigah in katalogih.⁶ Sistematičen nabor predmetov predstavlja neočljivi del njenega širšega raziskovalnega in muzejskega kompleksa. V Poročilu odprave med staroselce Čiripa Gvaranije (Chiripá-Guaraní)⁷, ki jo je realizirala v zimskih mesecih leta 1958, v prvi točki zapiše: »Zbranih je bilo 427 predmetov,⁸ od tega 123 šamanskih, ki so še posebej pomembni, saj se je prvič pri terenskem delu pokazala možnost, da se za vsak predmet posebej zapiše tudi njegova zgodba.«

V istem poročilu Sušnikova zapiše, da je na magnetofon posnela mite in legende v starem dialektu jezika Čiripá, še posebej mite, vezane na izvor poljedelstva in stvarjenje sveta; posnela približno 600 fotografij, med njimi celoten ples dirokí; narisala skice mitskih živali in izvedla poglobljeno raziskovalno študijo o razlagi in pomenu živali (odnos človek-žival, šaman-žival, današnja žival, ptice, črvi) ter razlagi in pomenu rastlin (zlasti izvoru semen).⁹ Nabor predmetov je bil zanjo smiseln le v primeru, če se je navezoval na tematsko predstavitev ali celostno monografsko podobo posameznih staroselskih skupnosti. *Ad hoc* pridobljenih predmetov njena delovna metoda ni poznala. Paradigma »predmet – zgodba«, ki se uveljavlja v najsodobnejši muzeologiji, ni nova. Načelu »predmet, ki pripoveduje zgodbo« je Branislava Sušnik sledila že sredi 20. stoletja.

REFERENCE

ROŽENBERGAR, Tanja

2021 La Doctora, življenje in delo slovenske znanstvenice v Paragvaju: Muzeološke dileme ob pripravi razstave v času pandemije covid-19. *Etnolog* 31: 221–226.

SUŠNIK, Branka in CHASE-SARDI, Miguel

1995 *Los Aborígenes del Paraguay*. Madrid: MAPFRE.

ARHIVSKI VIRI

Arhiv Branislave Sušnik. MEAB.

Misión de Estudios – Chamacoco 1956/1957. (Namen študijske odprave – Čamakoko 1956/57). Arhiv MEAB: Mapa Študijske odprave Etnografskega muzeja Andrés Barbero.

2. Misión de Estudios (área chiripá – guaraní). Informe general. 29. 5. 1958. Arhiv MEAB: Mapa Študijske odprave Etnografskega muzeja Andrés Barbero.

⁶ Misión de Estudios – Chamacoco 1956/1957. (Cilji in namen študijske odprave – Čamakoko 1956/57). Arhiv MEAB: Mapa Študijske odprave Etnografskega muzeja Andrés Barbero.

⁷ 2. Misión de Estudios (área chiripá – guaraní). Informe general. 29. 5. 1958. Arhiv MEAB: Mapa Študijske odprave Etnografskega muzeja Andrés Barbero.

⁸ Kot poudarja Sušnikova, je treba od teh 427 predmetov odšteti 14, ki so pridobljeni v skupnostih etnične skupine Ačé Gvajaki (*Aché Guayaquí*) ... str. 1.

⁹ 2. Misión de Estudios (área chiripá – guaraní). Informe general, 1958, pp. 2, 3.